

УТИЦАЈ *КРОЈЦЕРОВЕ СОНАТЕ* НА ОБЛИКОВАЊЕ КЊИЖЕВНИХ ДЕЛА СЛОВЕНСКИХ СПИСАТЕЉИЦА (На примеру изабране прозе Милице Јанковић, Ружене Свободове, Божене Викове-Куњетицке)

У раду желимо да скренемо пажњу на важност и улогу Толстојевог *Кројцера-ове сонате* коју је то дело имало на размишљања, а коначно и на књижевно стваралаштво појединих ауторки српске и чешке књижевности краја 19. и почетка 20. века. За разлику од Толстојевих дела концентрисаних на историјске околности, друштвене и политичке теме, као и религију, *Кројцорова соната* инспирише пре свега моралне дилеме, етику и питања везана за приватни живот. Нарочито је притом уочљив избор мотива које те ауторке акцентују у својим делима, често експлицитно наводећи управо име Лава Толстоја или саме *Кројцерове сонате*. Ово се нарочито односи на мотиве брачне среће, развода, еманципације и самосталног избора животног опредељења женских ликова у делима као што су *Пре среће* Милице Јанковић, *Zamotaná vlákna* Ружене Свободове и *Po svatbě* Божене Викове-Куњетицке, што у овој студији настојимо да акцентујемо.

Кључне речи: *Кројцорова соната*, Милица Јанковић, Ружена Свободова, Божена Викова-Куњетицка, брак, слобода, љубав.

In this article, we would like to emphasise the importance and role that Tolstoy's *The Kreutzer Sonata* played in the reflections and ultimately in the literary work of individual women authors of Serbian and Czech literature of the late 19th and early 20th centuries. In contrast to Tolstoy's other works, in which historical circumstances, social and political themes and religion take centre stage, *The Kreutzer Sonata* is primarily inspired by moral dilemmas, ethics and questions of private life. Particularly striking is the choice of motifs that these authors emphasise in their works, often explicitly mentioning the name of Leo Tolstoy or *The Kreutzer Sonata*. This is especially true for the motifs of marital happiness, divorce, emancipation and independent life choices of female characters in works such as *Pre sreće* (*Before Happiness*) by Milica Janković, *Zamotaná vlákna* (*Tangled Threads*) by Růžena Svobodová and *Po svatbě* (*After the Wedding*) by Božena Víková Kunětická, which we will illustrate in this study.

Keywords: *Kreutzer Sonata*, Milica Janković, Růžena Svobodová, Božena Víková Kunětická, marriage, freedom, love.

* <https://orcid.org/0000-0003-0717-5754>

Историја књижевности о међукњижевним утицајима и везама

Толстојево дело које обухвата романе, приповетке, филозофске радове и есеје, често проналази властити одјек и у другим књижевностима осим у руској,¹ нарочито због дубоких моралних и филозофских разматрања о животу, смрти, вери и друштву. Стога су Толстојев приповедачки стил са нагласком на психолошкој дубини ликова, верност друштвеној стварности, и социјална критика, постали значајан узор српским, али и чешким писцима почев од краја 19. века па надаље, посебно онима који су се бавили проблемима друштва и појединца. Немали Толстојев утицај на формирање поетика аутора српске и чешке књижевности забележен је и у постојећим канонима историје књижевности. Тако на пример, у *Историји нове српске књижевности* Јован Скерлић скреће пажњу на значај и утицај руских књижевника, бележећи и то да се не читају само руски економисти и социолози, руски напредни часописи и руске заграничне политичке брошуре, но и представници савремене руске књижевности, нарочито реалистички писци, у првом реду они чије дело је имало политички и социјалан смер. У том погледу је руска књижевност шездесетих година 19. века, са плејадом писаца као што су били Тургенев, Толстој, Достојевски, добила европски глас, те је преко немачке књижевности тај велики глас стигао и код Срба (Скерлић 2009: 269). Уосталом, када је у питању било дело Лава Николајевича Толстоја, Скерлић напомиње да Срби Толстоја почињу да превode раније но иједан други народ, при чему је илустрација била његова *Међава* (*Мейнелъ*, 1856) преведена још 1868, а *Срећа у браку*² током 1877. године. Но, као преводилац Толстоја, потписао се и чувени приповедач Милован Глишић, и то *Кројцерове сонате* (*Крейцерова соната*, 1890) објављене у преводу већ 1899. године, као и романа *Рај и мир* (*Война и мир*, чији је превод излазио у годинама 1899. до 1901).

У касније насталим историјама српске књижевности читају се слично забележене чињенице о утицају руске књижевности на српско књижевно стваралаштво, али и на читалачку публику, о чему сведоче речи Предрага Палавестре у *Историји модерне српске књижевности* када наводи да су према извештајима Народне библиотеке најчитанији страни писци у 1905. години били Лав Толстој, Виктор Иго, Мопасан, Анатол Франс,

1 Иако се у раду бавимо утицајем *Кројцерове сонате* на одабрана дела српске и чешких списатељица, налазимо занимљивом и чињеницу да је оно имало одјек и у прози писаној на енглеском језику списатељице Полин Грејсон (Pauline Grayson) под називом *Кројцерова соната убије плодове* (*Kreutzer Sonata Bearing Fruit*).

2 Ово дело оригиналног назива *Семейное счастье* било је први пут објављено у часопису «Русский вестник» 1859. године, а Сава Петровић га је 1877. године превео као *Срећа у браку*, док су се каснији преводиоци на српски језик определили за превод назива овог дела као – *Породична срећа*.

Тургењев, Сјенкјевич, Зола, Дикенс и други (Палавестра 1986: 475). Јован Деретић између осталог износи тврдњу да је у епоси реализма до тада доминантни немачки утицај био смењен руским када се фреквентно преводе и читају дела Толстоја, Достојевског, Гогоља, Тургењева и осталих. Но, важно је истаћи и да Деретић сматра да су основне тежње европског реализма биле примљене у српској књижевности на посебан начин, сагласно постојећим друштвенополитичким, идејним и културним приликама и рецептивним могућностима тадашње српске књижевности (Деретић 2007: 776).

На сличан начин утицај руске књижевности на чешку процењује и Арне Новак када каже да су руски реалисти утицали да се у западној Европи на потпуно нов начин посматра епоха реализма, иако су мајстори реалистичког и психолошког романа – Толстој и Достојевски током седамдесетих година 19. века остали непознати чешкој публици (Novák 1995: 486). У процењивању страних утицаја и узора на чешку књижевност која је настала десетак година касније, Новак истиче да је присутна реалистичка и натуралистичка уметност која се заснива на психолошкој студији друштвене стварности спроведене аналитички коришћењем научних метода. У вези са тим се појављује стално интересовање за друштвене и моралне проблеме стварности (Novák 1995: 644), што ће нас коначно и упутити на проучавање односа који су књижевнице Свободова и Викова-Куњетицка имале према делу Л. Н. Толстоја.

У периоду критичког и социјалног реализма у годинама између 1894. и 1914. у чешкој књижевности су присутни разни утицаји у контексту сталног укрштања национално-политичке борбе и друштвених интереса. Књижевно стваралаштво овог периода понело је видне елементе утицаја декаденције уз истицање мистерије, интуиције, али и емоционалног и моралног богатства као замене за незадовољавајуће интелектуално и научно схваћено познавање света. Европски догађај глобалног домета, према мишљењу Арнеа Новака, био је заокрет ка хришћанским духовним и моралним вредностима Лава Н. Толстоја, који је од реалистичког романописца израстао у Русоовског немилосрдног критичара друштва и културе, и коначно у религиозно-етичког мислиоца (Novák 1995: 831–832). Међутим, Милош Похорски (Miloš Phorský) бележи занимљиву констатацију да је Каролина Свјетла (Karolina Světlá) у расправама о уметничком реализму заузела став одбране чешке књижевности од утицаја Емила Золе и Лава Николајевича Толстоја, будући да је у њиховом делу препознавала штетне уметничке тенденције у вези са израженом друштвеном неједнакошћу и мрачним странама људске душе (Pohorský 1961: 136).³

3 Као извор ове тврдње наводи се проза – *Dopisy Kateřiny Kroužilové*, Svatvečer, 1888.

Кројцорова соната

Ово је био и важан разлог зашто је Толстојево дело било цензурисано и прогањано одмах по настанку у годинама између 1887–1889, те се дистрибуирало приватним каналима.⁴ Због необичног садржаја у односу на његова ранија књижевна остварења, објављивање *Кројцорове сонате* у часопису или као засебне публикације, било је забрањено цензуром. Тек на заузимање грофице Александре Андрејевне, рођаке Лава Толстоја, која је била гувернанта кнегиње Марије Александровне и цара Александра III, цар је дозволио да се прича објави у оквиру сабраних дела чувеног књижевника.

Новелу приповеда неименовани приповедач који бележи разговор који се водио у вагону воза. Избор воза као мотива у ком се одиграва жучна дебата о питању брака и брачног неверства између неколико учесника, Толстој намерно бира како би означио супротна животна становишта различитих личности, али и да би нагласио оно уверење које ће устрајати током читавог приповедачевог пута, за разлику од оних краткотрајних и занемарљивих размишљања људи који су или напуштали вагон, или излазили на појединим станицама.

Кроз речи централног јунака – Позднишева, Толстој изговара много оштрих речи о браку, могућности вођења супружничког живота, васпитања деце, одржавању потомства, љубомори и њеним последицама. Главни јунак песимистички посматра љубав и осећања људи. У љубомори Позднишев убија своју жену која је свирала Бетовенову *Кројцорову сонату*⁵ са музичарем коме је била наклоњена. Јунак све време криви своју жену за страшан

4 У вези са рецепцијом *Кројцорове сонате* треба напоменути да цензура није прогонила ово дело само у царској Русији, већ и у Америци о чему се чита у *Њујорк Тајмсу* (*The New York Times*, September 25, 1890), где су пенсилванијски књижари били ухапшени због продавања „опсценог садржаја”, у вези са чиме је судија М. Расел Тајер (M. Russell Thayer) изрекао пресуду у Филаделфијском суду за опште жалбе (Common Pleas Court No. 4) да књига није опсцена, објашњавајући то следећим речима: „Ова књига је роман који садржи веома мало драматичности и књижевне вредности. Не постоји ништа у овој књизи за шта би се на било какав начин могло рећи да хвали разуданост, или да је чини привлачном, или да било кога доводи у искушење о ономе шта говори. Баш напротив, сва њена учења осликавају развратност и неморал у најодвратнијем светлу. Нити има било какве опсцености или непристојности у језику којим се приповеда, нити у исприповеданој причи [...] Она несумњиво учи о доктрини на коју сам се већ осврнуо, а то је да је целибат бољи од брака, и да је вишег и чистијег стања бића, да је у питању идеал савршеног хришћанског живота, коме треба да теже сви хришћани и хришћанке (Thayer 1890: s.l.). Превод цитата са енглеског језика И. К.

5 Назив приче *Кројцорова соната* потиче из Сонате бр. 9 за виолину и клавир Лудвига ван Бетовена, посвећене француском виолинисту Родолфу Кројцеру.

злочин који је сам починио, иако се кроз нарацију не приказује њена психологизација, већ интроспекцијом главног приповедача, искључиво сазнајемо о његовом унутрашњем духовном стању и патологији љубоморе и посесивности.

На тај начин писац изражава властиту сумњу у институцију брака, пољуљану услед неморала и духовног посрнућа читавог руског друштва на крају 19. века. Разлози таквом стању по Толстоју су различитих образложења. Са одређене временске дистанце, Позднишев чак реално сагледава губљење властите невиности и чедности дечака који уз брата и искварене другове креће путем блуда. Као зрео мушкарац искрено саопштава свом саговорнику-приповедачу личне преступе уз дозу кајања, при чему објективно процењује да та врста пада личности може да се доведе у директну везу са лоше устројеним друштвом у коме су етичке норме и хришћанске врлине само јалова слова на папиру и нестварне бајке. Мушкарци се према речима Позднишева и даље владају и управљају само према примарним биолошким инстинктима. Млади људи немају узор ни образац по коме би се долично понашали и на кога би се угледали, о чему сведоче његове речи када каже: „ни од кога од старијих нисам слушао да би то што сам учинио било ружно. [...] Напротив, слушао сам од људи које сам поштовао да је то било лепо” (Толстој 1964: 17).

Занимљива је ипак свест посрнулог човека огрезлог у грех, не само о сопственом разврату, већ о почињеном убиству и бројним пороцима (пушењу, алкохолу, коцки), о губљењу властите невиности. Док сведочи о свом животу који је кренуо странпутицом, он исказује одређено гађење и ужасавање над самим собом. „Сећам се да ми је одмах, тамо, још док сам био у соби, при души било тако тужно, тужно да сам хтео плакати за својом изгубљеном невиношћу, за навек упропашћеном односу према жени” (ibid, 18).

Међутим, како приповедање Позднишева одмиче, то је уочљивија његова демагогија о томе како је друштво заправо посрнуло и огрезло у грех, да уз благослов шаље и младиће у разврат, а да притом ниједног момента не освешћује да је проблем у њему самом, јер се људи не владају стихијски по усвојеном друштвеном обрасцу, већ најпре према властитим нагонима и осећањима, како својим, тако и својих ближњих. Управо је то проблем у вези са овим ликом, јер се оженио без поштовања према девојци коју је изабрао за жену, сматрајући да чини добро дело само стога јер се жени женом која је нижа по друштвеном статусу од њега, што је жалосна илустрација његовог снобизма. Ми притом ништа не знамо о њеној личности, ни о ономе на који је начин размишљала. Једини извор сазнања о тој жени су речи блудника Позднишева, који на образовање жена гледа као на ништавну ствар, јер оно ни на који начин не би променило мишљење мушкараца о женама – „И образовање жене увек ће одговарати погледима које мушкарац има на њу”

(ibid, 40). Он то цинично илуструје тврдњом да су мушкарци притворни кад поштују жену – наиме, „једни јој уступају место, подижу јој марамницу; други јој признају право на сва занимања, на учествовање у управи, итд. Све то чине, а поглед на њу остаје исти. Она је оруђе насладе” (ibid, 40).

У поговору превода *Кројцерове сонате* на српски језик, Миодраг Младеновић наводи речи Николе Николајевића који је 1922. године за Толстојево дело рекао да је „*Кројцорова соната* најјезовитије дело светске књижевности, немилосрдна осуда брака, и то сваког брака, ненадмашно дело психологије” (Младеновић 1964: 98). Михаил Бахтин истиче фабуларни моменат наслова *Кројцерове сонате*, којим се објашњава став главног јунака – Позднишева који сматра да је извођење сонате зближило његову жену са виолинистом. Истовремено наслов открива смисао приче: музика ставља човека у лажни положај и зато је штетна. Људи под утицајем музике, обузети туђом свешћу која им је несвојствена, излазе из уобичајеног начина живота и чине два злочина: прељубу и убиство (Бахтин 2014: 60).

Своја размишљања на тему *Кројцерове сонате* исписује и Антон Павлович Чехов у одговору на писмо Александру Николајевичу Плешчејеву током 15. фебруара 1890:

„Не спомињући уметничке вредности, које су повремено задивљујуће, захвалност овој приповеци произилази најпре због тога што она до крајњих граница подстиче на размишљање. Читајући је, једва се суздржаваш да не узвикнеш: ‘То је истина!’ или ‘То је апсурд!’ Истина, она има врло иритантне недостатке. [...] Ипак, ти недостаци се распрше попут перја на ветру; због вредности приповетке, једноставно их не примећујеш, а ако их и приметиш, само се нађеш у незадовољству што приповетка није избегла судбину свих људских дела, која су увек несавршена и нису ослобођена недостатака” (Чехов 1890: s.l.).⁶

Рефлексије *Кројцерове сонате* у српској и чешкој књижевности

Контакт Милице Јанковић са руском књижевношћу може се довести у везу са чињеницом да је у два наврата студирала руски језик код професора Радована Кошутића који ју је усмерио ка преводилачком послу. Поред руског говорила је и француски језик, при чему је са руског превела између, осталог, Толстојеву трилогију – *Дејњсѣво, децашѣво и младосѣ*⁷ (*Дејсѣво, оѣрочесѣво, јуносѣ*). Осим тога читала је и Чернишевског, а за време боравка у Минхену 1904. године упознала се са руским студентима и приступила њиховом кружоку, те је тако била упозната са социјалистичким

6 Превод цитата са руског језика И. К.

7 Превод је био објављен у Београду 1914. године у издаваштву Свесловенске књижарнице М. Ј. Стефановића.

идејама и размишљањима о револуцији (Пантелић, Милинковић, Шкодрић 2013: 55). У њеној прози се проналазе подаци да је читала дела књижевника као што су били Дикенс, Мопасан, Шопенхауер, Вајлд, Ниче, Достојевски, Чехов, Гогољ, Толстој и други, чији се утицај свакако препознаје у њеном начину размишљања.

Роман *Пре среће* који је Јанковићева објавила 1918. године у загребачком Књижевном југу, компонован је у форми дневника једне девојке, и подељен је на три целине. Жарка Свирчев одређује жанровску особеност овог прозног текста као „девојачки роман” што образлаже тумачењем да се у овом делу препознаје тематизација процеса у коме јунакиња постаје жена. Осим тога, роман Јанковићеве садржи и остале константе девојачког романа које се препознају у мотивима – побуњене јунакиње, драматичног искуства које утиче на мењање погледа на свет јунакиње; ту су потом и мотиви конфликтног односа јунакиње са породицом, љубавно искуство, брак као гранична ситуација, драма телесног и чулног, и други (Свирчев 2015: 155). Приказ емотивног сазревања јунакиње је на тај начин распоређен током три различита временска периода у којима она записује исповедну, рефлексивну прозу. Снежана Милинковић истиче да проза Милице Јанковић у великој мери почива на исповедном дискурсу онако како га је ауторка разумевала (Милинковић 2013: 324). С тим у вези наратив овог романа и јесте конципиран као дискурс јунакиње о самој себи, личним размишљањима, уверењима, страховима, чежњи. У контексту оваквог сагледавања прозе *Пре среће*, дневнички записи могу да се тумаче и као својеврсно буђење за јунакињу подстакнуто читањем књиге коју јој је рођак оставио као поклон. Садржај Толстојеве *Кројцерове сонате* открива побуњене немире у њеном начину размишљања који је наводе да о књизи изрекне следеће становиште: „Баш то ме је највише убило у тој књизи што се истина осећа као физички бол. [...] Прва мисао кад сам прочитала ту књигу била је: Ја нећу да живим у тако гадном свету, хоћу да се убијем” (Јанковић 2018: 16). Те промене у себи јунакиња осећа интензивно и оне је збуњују и узнемирују. Под утицајем садржаја текста који чита изван контекста у ком је настао, и без упућености у развој Толстојеве поетике, Јанковићева приказује како њена јунакиња незрело усваја емотивни удар Толстојевог текста и кроз нову перспективу посматра и осуђује свет око себе; најпре властите родитеље, процењујући у којој мери је њихов брак био лажан и неискрен, а потом и рођену сестру, предвиђајући јој горку судбину у будућем браку са вереником који их свакодневно посећује. Књижевница је својом прозом назначила проблем у рецепцији текста руског књижевника, указујући и на проблем који постоји у начину одгоја девојака у породици у српском друштву међуратног периода. Конзервативни и патријархални начин размишљања уз унапред санкционисане садржаје који су доступни деци, чини да јунакиња о којој је реч у прози *Пре среће*, нагло

уђе у свет одраслих о коме није много размишљала раније, и о коме јој нико није причао и откривао тајне о приватном животу мушкараца и жена,⁸ те јој *Кројцерова соната* у неку руку представља први и једини прозор у свет жалости и одвратности. О томе самој себи понавља: „боље би било да сам се одмах убила! Толстој ме је отровао не да умрем, већ да не ваљам за живот. Како је само могао онако грубо да пише?” (Јанковић 2018: 20).

Тек касније, у разговору са старијом познаницом, јунакиња сазнаје да живот ни издалека није тако ужасан каквим га Толстој описује у својој краткој новели.

„Та књига чини да човек остари. Ви сте нагло остарили, а то причињава бол. [...] Та је књига писана као проклетство људима, да би се згадили и постидели и поправили;⁹ она никако није писана за младе девојке [...] Велики Толстој ту није волео људе, он их је мрзио и био киван, он их је проклињао. Он је био као доктор који је пронашао и тачно описао болест, изнео њене узроке и последице а онда узвикнуо: Зашто сте пустили да дотле дође.” (Јанковић 2018: 22).

Иако јој је овакво тумачење и поједностављење усвојене слике живота помогло да боље реципира Толстојеву новелу и да са одушевљењем и прилежношћу прочита *Ану Карењину*, последице читања *Кројцерове сонате* за јунакињу Јанковићеве су биле далекосежне у виду страха и устезања да се препусти правој и искреној љубави. Изостанак самореализације јунакиње на емотивном плану, може се делимично приписати дубоком утицају поруке и садржине *Кројцерове сонате* коју она усваја у време властитог сазревања као личности, када је сама одмеравала лични однос према свету. Сазнања која су јој до тада кроз живот била недоступна, за њу су предста-

8 Управо о овоме и има речи у Толстојевом делу где се истиче да људи немају одакле да уче о животу како би правили добре одлуке (писац једнако мисли на мушкарце и жене). Чак ни романи не извештавају реално о лицу и наличју истинских ситуација, већ својим садржајем представљају праву обману. Стога се и овај текст Толстоја може читати као покушај да се докучи право стање ствари које постоји у приватном животу породице, мушкараца и жена. „У свим романима до танчина су описана осећања јунака, вештачка језера и цбунови око којих ходи; али док се описује њихова велика љубав према некој девојци, ништа се не пише о томе шта је било с њим, интересантним јунаком, пре тога: ни речи о његовим одласцима у јавне куће, о собарицама, куvariцама, туђим женама” (Толстој 1964: 21).

9 Између осталог, на ове речи из прозе *Пре среће*, могу се надовезати констатације Миодрага Младеновића који процењује да: „*Кројцерова соната* није само плод Толстојевог позног гнева у оном периоду када је анатемисао цивилизацију, већ туга која се годинама таложила, још онда када је као млад племић и војник посматрао какав живот води властела у царској Русији. Осетио је ту љагу која га је као лапис пекла годинама. Гледао је баханалије својих другова, љубавне авантуре, пороке младих људи са којима је живео. Толстој је ретко писао о љубави. И уколико је писао, све је то било уздржано, и у обради и у садржини” (Младеновић 1964: 98).

вљала својеврсни пораз и разочарања. Зато се код ње примећује својеврсно одступање од уобичајеног начина понашања и очекиваног укалупљивања у домаћи живот. Касније, када би у касно склопљеном браку требало да се препусти удобности и комфору заједничког живота, она оклева, те је и однос са мужем хладан и недефинисан. Тек уз отворен наступ њеног супруга, среског лекара, ова јунакиња се коначно ослобађа баријера и неповерења према животном партнеру, и препушта се његовом тумачењу велике истине о браку, чиме се потврђује оно што је и Толстојева јунакиња из воза узалуд покушала да предочи Позднишеву: „Поштовање није слобода, поштовање је потчињавање; љубав је слобода” (Јанковић 2018: 125).

О евентуалном утицају Толстоја на стваралаштво Ружене Свободове (Růžena Svobodová) може се говорити на основу података из монографије о овој књижевници Јармиле Моуркове (Jarmila Mourková), којима се истиче да је Свободовој највећи узор био управо руски реалистички роман Гогоља, Тургенева, Толстоја (Mourková 1975: 40). Ово се нарочито огледа у начину на који је Свободова користила теме и мотиве у сврху илустрације човековог унутрашњег и приватног живота, подвргавајући предмет истраживања најдубљој анализи. На тај начин субјект њене прозе постаје носилац друштвене побуне јер се у погледу на само друштво разликује властитом еманципацијом. Осим тога, Моуркова сматра да је реализам присутан у стваралаштву Свободове најближи руској школи управо због начина на који су изграђени женски ликови и то по моделу, како наводи, тургењевљевске жене, активне и ангазоване у друштвеним токовима, која поступа мотивисана увек сопственим вишим моралним вредностима (Mourková 1975: 59). Код Свободове није у питању политички ангажман, већ више освешћеност њених јунакиња за потребом да се боре за лични и слободан избор – образовања, партнера у животу, модела живљења, могућности самоиздржавања. Међутим, списатељичин сусрет и блиско познанство са књижевним критичаром – Франтишкем Ксавером Шалдом мења донекле једнострану утицај руске књижевности у погледу на истицање осећајности, при чему Шалда тенденцији моралног прочишћења и унутрашњи препород уз изражену религиозну тенденцију (Достојевског и Толстоја), претпоставља француски рационализам и индивидуалну побуну, о чему се више чита у узајамној кореспонденцији коју су Шалда и Свободова разменили.¹⁰

10 Кореспонденција Ружене Свободове и Франтишека К. Шалде сабрана је у књизи *Tiživá samota (Тегобна самоћа)*, 1969). Без дубљег улажења у образложење настанка одречног Шалдиног става, навешћемо само почетак писма упућеног Свободовој у другој половини 1893. године које почиње следећим речима: „Милостива госпођо, опет сте били ‘непријатни’. Заиста се љутим. И враћам Вам књиге. Русе познајем, а Толстоја не волим да читам” (Šalda 1969: 43).

Међутим, и поврх тога данас можемо читати дело Свободове у којој се препознаје утицај конкретних тема о којима је књижевница размишљала у погледу на конкретно наведену *Кројцерову сонату*. Моуркова бележи да уколико се у прози Свободове љубавници разилазе разлог је управо уверење у немогућност трајања љубави. Романтична љубав из прошлости код ње је претворена у цивилизацијску деформацију (Mourková 1975: 132). Делимично се ово списатељичино уверење препознаје у роману *Замршене није* у коме се јунакиња, за разлику од Толстојеве Позднишеве за коју не знамо до краја да ли је преварила супруга или није, ипак одлучује да слуша диктат свога срца, односно да се препусти осећањима, и да никако не дозволи разуму да јој контролише живот. То се види већ у почетку нарације у разговору између две јунакиње када рационалнија Хелена пита Маркету, шта заправо подразумева под мишљу да жели да „живи”, а она јој одговара: „Сигурно не да везем цвеће на миљеу, да седим са јастуком под ногама између четири мртва зида. Шта имам од живота? Живети, то за мене значи много осећати, много волети, много да дајем, али и да много узимам!” (Svobodová 1899: 62). У даљем разговору којим Хелена жели да призове Маркету разборитом размишљању уверавајући је да има љубазног супруга, она јој одговара речима које бисмо вероватно чули из уста Позднишевљевој жене да јој је Толстој пружио могућност одговора на оптужбе за неверство:

„Толико је љубазан да ме не види као достојну да ми одговори! [...] Он је себичан, највећи себичњак јер се уздиже својом савршеношћу нада мном. Он се суздржава да се не би компромитовао, или стога што је лењ да одговори. Ја сам данас ваљда већ и неправедна и узнемирана, али веруј ми он од почетка не разуме моју ситуацију. Моја осећања су му вазда била као поиспадала слама са кола, никада вредна да би их узео. У томе је пуно истине. Узимају нас још као децу, и још као у оковима одгојену децу, док су сами већ све проживели. Твојој младости, њему тако удаљеном осећају, требало би да се поклони, што он не чини. Он жели да се уздиже, а ти остани тамо где припадаш: на земљи!” (Svobodová 1899: 63).

Моуркова препознаје да у прози Ружене Свободове човек жену посматра као украсни предмет који за њега има највећу вредност уколико га гледа издалека (Mourková 1975: 132). Списатељица ту представу мушкарца о женама јасно изражава, бори се против ње, али нема изграђен идеал који би супротставила таквом размишљању. Моуркова сматра да еманципацијски идеал Свободовој није био довољан јер га је сматрала за веома појединачан стављен и груб, лишен сваке дражи. Ситатељица је сматрала да романтични вео жени пружа њена привлачност. У својој прози је Свободова стога жену представљала као префињено и комплексно створење чија лепота није једноставна, као уосталом ни њен говор и однос према животу.

Уз Толстоја, који је проповедао потискивање сопства у корист надличних друштвених интереса, и мислилаца блиских социјализму, у чешкој књижевности су читани, проучавани и праћени истакнути индивидуалистички говорници. Синтеза ових утицаја се може препознати у делу Божене Викове-Куњетицке која елементима поетике свог књижевног стваралаштва на неки начин одговара и води дијалог са Толстојевом *Кројцеровом сонатом*, уз изражен субјективни ангажман усмерен ка истицању неопходности самосталности жене; зато по мишљењу Арнеа Новака њен феминизам често поприма карактер тврдоглавог и немилосрдног индивидуализма, али и природу убилачког отпора против мушкараца (Novák 1995: 993). Штавише, он каже да романи Викове-Куњетицке донекле губе епику јер попримају елементе тенденциозног протеста и дивље оптужбе, док су њени јунаци шематски портретисани при чему се не приказује њихов индивидуални духовни развој, већ често представљају патетичне говоре о феминистичким принципима (ibid). У свом делу Викова-Куњетицка се најчешће осврће на захтев за сексуалном чистотом мушкараца пре брака, управо на начин који су формулисали Бјернстјерне Бјернсон (Bjørnstjerne Martinius Bjørnson) и Лав Толстој.

Код Божене Викове-Куњетицке се размишљања везана за проблематику коју је Толстој третирао у *Кројцеровој сонати* препознају у неколико различитих дела, насталим у одвојеним периодима и фазама њеног стваралаштва, нарочито по питању сагледавања брака као институције. Јунакиње Куњетицке увек се реализују као мајке, иако је њихов однос према партнеру у различитим књижевним делима представљен са другачијих позиција са којих се може анализирати проблематика брака, односно, у којој мери оне реализују индивидуалну вољу и властита уверења. Викова-Куњетицка не сматра да је брак решење односа између двоје људи, већ инсистира да жена самостално доноси одлуке – по њеном мишљењу жена има право да се самостално издржава, и да одлучи да живи сама са дететом. Јозеф Лајхтер (Josef Laichter) наводи да списатељица тако разликује два типа жена: жене којима је брак једино право прибежиште (склониште), где је осигурана делатност њиховог духа и потпуно испуњење њихових очекивања, и жене које су самосталне, и којима није потребна мушка заштита нити подршка, већ им је потребна потпуна слобода са свим безусловним правима. Међутим, према мишљењу књижевнице, ни те жене не смеју да остану без своје природне сврсисходности, а то је да постану мајке (Laichter 1919: 201). Уосталом, Лајхтер приговара да брак јесте и мора бити управо нешто више од пуког телесног односа између мушкараца и жене, представника два различита пола, иначе је у сваком случају поремећај (Laichter 1919: 209). Међутим, однос између супружника у браку или ванбрачној вези у делима Викове-Куњетиц-

ке је варијабилног карактера, било да се подудара или је потпуно опречног карактера у односу на Толстојев модел представљен у *Сонајџи*.

У новели *Након свадбе* (*Po svatbě*, 1892), Викова-Куњетицка представља брак између успешне оперске певачице Арноште Подвалске и имућног велепоседника Данеша Прокопа. Књижевница притом настоји да покаже како превише прогресивни ставови и либерално понашање могу бити погубни по јунакињу, управо стога јер у брачни живот уноси тајну ранијег живота пред супругом. Слично као и Позднишев, Подвалска се без адекватног одгоја препушта ласцивном животу, при чему рађа ванбрачну кћи које се одриче ради своје каријере. Када се због тога покаје и жели да буде део живота своје ћерке, наилази на отпор бившег партнера и неразумевање супруга ког је лагала. У безизлазној ситуацији она тражи властито оправдање на познат начин који износи и Позднишев када каже: „Нисам имала никог ко би ме саветовао, никог ко би ме грдио, ко би ме пријатељски волео, ко би утицао на мене и мој морал, ко би ме учио да будем поштена, добра, великодушна и племенита” (Kunětická-Víková 1892: 15). За ову јунакињу је брак само средство како да се приближи својој остављеној ћерки, те је одбијање Хармаха и Данешов прекор доводе до јединог излаза из ситуације у којој се нашла, а то је самоубиство утапањем.

Међутим, у роману *Господар* (Pán, 1922) који је настао три деценије *Након свадбе*, Викова-Куњетицка директно одговара на тему коју препознајемо у *Кројцеровој сонети* која се односи на захтев моралне чистоте пре брака који једнако треба да важи за мушкарце, колико и за жене. Роман је написан у првом лицу чиме се изражавају лична уверења списатељице која о својој прози каже: „Мој роман (мисли на роман *Pán*) изазвао је ужас и противљење. Ја сам пак том књигом себе ослободила великог терета. Моје књиге су борба за моје лично прочишћење и за способност поносне самоспознаје” (Voborník 1934: 24). Лајхтер подсећа да Куњетицка у роману *Господар* инсистира да мушкарац буде чист пре брака и да у браку такав остане (Laichter 1919: 210). Наиме, однос између двоје јунака (Здене и Стањека) индикативно упућује на сам назив романа и објашњава списатељичин став којим такав однос осуђује и одбацује. Здена Стањека назива „господарем” своје душе (Víková-Kunětická 1905: 139) коме се сама потчинила. Чак и када се уда за Стањека, Здена интензивно проживљава своју љубав која је више тишти и мучи, него што јој причињава задовољство. То произилази из њеног, не само обожавања Стањека, већ због његовог обожења. Њена осећања имају у себи нешто од патолошког изопачења чистоте љубави. Оно што Здену највише мучи у браку је непознавање мужевљево прошлости: „Једва да сам упоредила своју прошлост са његовом, поново би ме опхрвало велико мучење несигурности јер нисам знала докле сеже његова загонетна прошлост, да ли је је то његова сутрашњица, и

да ли се продужавала сваким новим часом” (исто: 196). Викова-Куњетицка у својој прози гради ситуацију сумње у јунакињи Здени према супругу Стањеку, која све више расте у браку када она подозрева да муж – не само што је имао тајни живот пре познанства са њом у коме се виђао са многим женама, већ тај модел живота наставља у заједничком животу. Она му ретко то приговара, али не уме да понашањем сакрије своје зебње које Стањека подстичу да каже: „... не мучи ме, Здено. Ми сви имамо исту прошлост. Зашто да о томе говоримо. Ипак не можеш да очекујеш да сам живео другачије од других” (исто: 221). Сличну исповедну ноту Позднишева о властитој прошлости читали смо у *Кројцеровој сонати*. Књижевница минуциозно гради оно што бисмо апстрактно назвали „анатомијом женске душе” откривајући заносе и идеале једне, најпре девојке која сањари о љубави за каквом чезне, а потом приказује демистификацију личне илузије зреле жене кроз реалан брачни живот у коме те замишљене чистоте и привржености нема. Управо се ту проналази паралела са *Кројцеровом сонатом*, јер су у животу њеног супруга постојале и друге жене, при чему он у брак улази изгубивши честитост у младалачким годинама. И овде напет однос између двоје јунака кулминира и разрешава се самовољном смрћу јунакиње коју можемо да протумачимо у Сартровом кључу као акт у коме Здена више није желела да присуствује ситуацији заједничког живота који је лично доживљавала као мучан и непродуктиван однос. Иако је и она постала мајка, у последњем роману Викова-Куњетицке мајчинство није било натпостављено браку и односу са партнером. Чини се да списатељица није помирила све односе које њој савремена жена у животу остварује. У погледу на форму и организацију породице, Викова-Куњетицка изражава уверење да њој савремена породична структура носи сву збрку, недостатке и суморност мале унутрашње културе мушкарца, и малих и недовољних захтева жене према њему. „Непрестано мислимо да узрок данашњег распада породичног живота лежи у законима и традицији, а заправо је узрок само у нама, и ни у чему другом” (Viková-Kunětická 1912: 27). Зато је књижевница уверења да докле год се појам породице не идигне изнад закона и традиције, дотле неће бити решено ни женско питање, нити питање односа жене према мушкарцу (ibid, 28). Овде Куњетицка већ заговара идеју напуштања старог начина схватања онога шта је породица и како је треба градити и обликовати. Стога књижевница иступа с чврстим уверењем и каже: „Ако је право и цивилизацијска дужност човека да призна породични живот, да је хранитељ жене и деце, онда је право и дужност жене далеко дубља и старија, и не лежи само у друштвеним и цивилизацијским условима човечанства” (Viková-Kunětická 1912: 28).

Резимирања и закључци

Све три списатељице о којима је било речи у раду бирале су теме о којима су писале управо са становишта лично стеченог искуства и субјективних интересовања, пре свега за положај жене у њима савременом друштву. Дефинисање тог положаја је реализовано у односу на анализу брака као институције, при чему полазимо од Толстојеве новеле као парадигме којом се указује на проблеме брачног живота (нарочито у периоду друге половине 19. века), а у вези са којом су аналогно настајала и дела Јанковићеве, Свободове и Викове-Куњетицке. Толстој у *Кројцеровој сонати* именује основна људска зла и посрнућа која осуђује кроз лик Позднишева. То су, према мишљењу Младеновића, разврат, одсуство полне суздржљивости, брачна неверност, недовољна борба за одржавање чистоте људске врсте, лоше васпитање деце и помодарство које се уврежило у друштву. Толстој је стога тежио чедности, самосавлађивању у љубави и сматрао је да природа и вођење једноставног живота са скромним средствима најбоље лече паразитске и лоше навике руских племића и људи модерног доба (Младеновић 1964: 99).

Овакве констатације о руском књижевнику потврђује и проза коју је написао тридесет година пре *Кројцерове сонате* под називом *Породична срећа* (*Семейное счастье*, 1859) коју читамо као преднацрт идеје представљене у *Сонати*. Старијег, озбиљнијег супруга разочарава жена, док он тежи стабилној породичној срећи изван урбаног амбијента и ужурбаности савременог света. Разрешење пољуљаног односа поверења и привржености између двоје суприжника Толстој није представио трагичним крајем ниједног од њих, већ их је пустио да меланхолично и апатично живе заједно у изгубљеној породичној срећи, управо јер је Маша заувек изгубила поверење Сергеја Михајлича. Та иста меланхолија је током три деценије Толстојевог стваралаштва метаморфозирала у горчину која кулминира немилосрдним убиством Позднишева, који и сам блудник, убија супругу на коју пресликава властита сагрешења.

Директна рецепција и несумњиви утицај Толстоја уочава се и у делу америчке списатељице Полин Грејсон (Pauline Grayson) која једнако сликовито и звучно насловљава своје дело као *Кројцорова соната убире њлодове* (Kreutzer Sonata Bearing Fruit, 1890), у коме нескривено субјективан утисак по читању Толстојевог дела успева да преточи у једнако језиву причу о ауторитативном старијем супругу и млађој жени која ће свој живот несрећно скончати самовољно, мучена мужевљевом патолошком љубомором. Као и код Викове-Куњетицке, жена је сама окончала живот, иако код Полин Грејсон супруг, подстакнут љубомором и мржњом према жени након читања *Кројцерове сонате*, првобитно планира да чин убиства сам почини. Међутим, идеја саможртвовања и властитог мучеништва му је изгледала глупа, и срамио је се пред помишљу на Толстоја – који би се подсмехнуо таквој

помисли. Но ипак, он убиство жене доживљавао као једини праведан чин којим се могу искупити „њени” греси у вези са чиме закључује: „Само смрт може да искупи њен грех” (Grayson 1890: 97).

Супротно овоме, становишта жене у вези са овако строгим ставом у супружничком животу расветлиле су поменуте списатељице. Милица Јанковић проблему тумачења Толстојевог дела приступила је кроз представљену прозу *Пре среће* у којој смо сведочили да главна јунакиња тек захваљујући *Кројцеровој сонати* сазнаје за могућност брачног неверства, промискуитетног начина живота, за патолошка стања љубоморе и посесивности, за мржњу и презир, и коначно за убиство у браку. С друге стране, Јаковљевићева својом прозом *Плава госпођа* пише један од првих српских романа који третира неверство у браку где је прељубу починила жена, док је супружник брижан и трпељив човек – потпуно супротно у односу на позиције јунака које поставља Толстој у *Кројцеровој сонати*. Ружена Свободова у прози *Замршене није* такође обрађује тему браколомства од стране жене која за своје животно незадовољство и неиспуњеност криви супруга који занемарује њена осећања, као и властиту мајку која ју је натерала на удају како би је се решила (Svobodová 1899: 143); зато се она препушта освешћеној потреби за угађањем властитим осећањима и чулима. Напушта децу и супруга, и одлази са младим љубавником. Међутим, да ово није решење Свободова показује кроз чињеницу да њена јунакиња не проналази срећу у новом начину живота јер њен изабраник умире, а она осиромашена одлази мајци која је не дочекује у добру. Ово је био само приказ једног промашеног живота и низања лоших одлука које жена без начина да се самостално издржава некада бива приморана да доноси.

Коначно, и Викова-Куњетицка о браку као породичној и социјалној институцији износи властита размишљања не само у својим романима, већ и у есејистичкој прози сабраној у књизи под називом *Даље* (Dál, 1912). Било подстакнута директно Толстојевом прозом као остале ауторке о којима је било речи у раду, на шта смо настојали да скренемо пажњу кроз преглед међукњижевних утицаја у историји књижевности, било да су то њени самостални ставови у вези са политичким ангажманом, Викова-Куњетицка са различитих становиштава приступа описивању и сагледавању односа између мушкараца и жена. За њу је однос жене према мушкарцу на прелому између 19. и 20. века веома нејасан упркос јасној дефиницији, и то стога јер узајамни однос готово никада не резултира ничим другим до браком – на који се жена и дете мање више ослањају као на једини могући начин свог моралног и друштвеног постојања (Viková-Kunětická Dál 1912: 53). Викова-Куњетицка је, дакле, ту веома критична када је у питању брак као институција и зато у својој прози покушава да браку пронађе алтернативу (као што се то илуструје у романима *Medřická* 1897 и *Vzpoura* 1901).

Након илустрованих примера књижевних утицаја *Кројцерове сонате* несумњиво је, дакле, да је Толстојево дело било плодно тле за књижевни пастиш различитих књижевника, односно књижевница о којима говоримо у раду, било да су оне директно Толстоја спомињале у свом стваралаштву, било да то ипак нису отворено чиниле, већ се теме из *Сонате* могу посредно препознати као дијалог с руским писцем, или пак као његова критика. Књижевнице, притом, немају само један одговор на питања подстакнута *Кројцеровом сонатом*, већ иду и даље у могућим варијацијама постављеног проблема – неверства у браку са позиције мужа или жене и занемаривање брака као институције уопште, и какве све последице из тога могу да проистекну. Толстојево наслеђе се у погледу на све ово препознаје у просветитељском тону, моралној дубини и песимизму у погледу људског стања и свесности деструктивне моћи људских поступака барем на том микроплану породице, што је све скупа утицало на обликовање књижевних токова у европској и светској књижевности на прелому века.

Цитирана лијераиура

- Бахтин, Михаил. Предавања из историје руске књижевности. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014.
- [Bahtin, Mihail. Predavanja iz istorije ruske književnosti. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2014]
- Деретић, Јован. Историја српске књижевности. Београд: Sezam Book, 2007.
- [Deretić, Jovan. Istorija srpske književnosti. Beograd: Sezam Book, 2007]
- Милинковић, Снежана. „Исповест у *Исповестима* Милице Јанковић: нацрт”. [У:] М. Анђелковић (ур.) Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије одржаног 12. марта 2012. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Књ. 2. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2013, 313–327.
- [Milinković, Snežana. „Ispovest u *Ispovestima* Milice Janković: nacrt”. [U:] M. Anđelković (ur.) Savremena proučavanja jezika i književnosti: zbornik radova sa IV naučnog skupa mladih filologa Srbije održanog 12. marta 2012. godina na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu. Knj. 2. kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 2013, 313–327]
- Палавестра, Предраг. Историја модерне српске књижевности. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
- [Palavestra, Predrag. Istorija moderne srpske književnosti. Beograd: Srpska književna zadruka, 1986]
- Пантелић, Ивана, Јелена Милинковић, Љубинка Шкодрић. Двадесет жена које су обележиле XX век у Србији. Београд: НИН, 2013.
- [Pantelić, Ivana, Jelena Milinković, Ljubinka Škodrić. Dvadeset žena koje su obeležile XX vek u Srbiji. Beograd: NIN, 2013]
- Свирчев, Жарка. „Авангардни девојачки роман: *Пре среће* Милице Јанковић и *Ђакон Богородичине цркве* Исидоре Секулић”. [У:] Б. Дојчиновић, Ј. Милинковић, М.

- Родић (ур.) Нова реалност из сопствене собе. Књижевно стваралаштво Милице Јанковић. Велико Градиште – Београд: Народна библиотека „Вук Караџић” – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 2015, 151–174.
- [Svirčev, Žarka. „Avangardni devojački roman: *Pre sreće* Milice Janković i *Đakon Bogorodičine crkve* Isidore Sekulić”. [U:] B. Dojčinović, J. Milinković, M. Rodić (ur.) *Nova realnost iz sopstvene sobe. Književno stvaralaštvo Milice Janković. Veliko Gradište – Beograd: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić” – Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković”, 2015, 151–174.*
- Скерлић, Јован. Историја нове српске књижевности. Београд: Учитељски факултет, 2009.
- Извор: <https://archive.org/details/70781414JOVANSKERLICistorijaNoveSrpskeKnjizevnosti/page/n1/mode/2up> 27.04.2025.
- [Skerlić, Jovan. *Istorije nove srpske književnosti*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2009, izvor: : <https://archive.org/details/70781414JOVANSKERLICistorijaNoveSrpskeKnjizevnosti/page/n1/mode/2up> 27.04.2025.
- Чехов, Антон Павлович. «Письмо Плещееву А. Н., 15 февраля 1890 г. Москва». [B:] А. П. Чехов. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т.: Москва: Наука, АН СССР, Институт мировой лит. им. А. М. Горького, 1974–1983. Т. 4. Письма, январь 1890 – февраль 1892. Москва: Наука, 1975, 18–19. Источник: <http://chekhov-lit.ru/chekhov/letters/1890-1892/letter-769.htm> 10.01.2025.
- [Chekhov, Anton Pavlovich. «Pis'mo Pleshcheevu A. N., 15 fevraliâ 1890 g. Moskva». [V:] A. P. Chekhov. Polnoe sobranie sochineniï i pisem: V 30 t. Pis'ma: V 12 t.: Moskva: Nauka, AN SSSR, Institut mirovoï lit. im. A. M. Gor'kogo, 1974–1983. T. 4. Pis'ma, iânvar' 1890 – fevral' 1892. Moskva: Nauka, 1975, 18–19. Istochnik: <http://chekhov-lit.ru/chekhov/letters/1890-1892/letter-769.htm> 10.01.2025]
- Младеновић, Мiodrag. „O Lavu Tolstoju i njegovom delu”. [U:] L. Tolstoj. Београд: Издавачко предузеће Рад, 1964, 93–99.
- Mourková, Jarmila. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975.
- Novák, Arne, Jan V. Novák. *Přehledné dějiny literatury české*. Brno: Atlantis, 1995.
- Pohorský, Miloš. „Karolina Světlá”. [U:] J Mukařovský. *Dějiny české literatury III*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 120–138.
- Šalda, F. X. *Tiživá samota: korespondence F.X. Šaldy a Růženy Svobodové* / [vybrali, uspořádali, k vydání připravili ... Jaromír Loužil, Jarmila Mourková a Jan Wagner]. Praha: Odeon, 1969.
- Šalda, F. X. „Růžena Svobodová. Zamotaná vlákna”. [U:] *Kritické projevy IV. 1898–1900. Soubor díla F. X. Šaldy*, sv. 13. Praha: Melantrich, 1951.
- Thayer, Russell M. «Count Tolstoi not Obscene. The 'Kreutzer sonata' cannot Legally be Suppressed». <<https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1890/09/25/103266617.pdf>> 15.12.2024.

Извори

- Јанковић, Милица. *Пре среће*. Београд: PortaLibris, 2018.
- [Janković, Milica. *Pre sreće*. Beograd: PortaLibris, 2018]

- Толстој, Лав Николајевић. „Породична срећа”. [У:] Три смрти и друге приповетке. Београд: Рад, 1968, 86–184.
- [Tolstoj, Lav Nikolajevič. „Porodična sreća”. [U:] Tri smrti i druge pripovetke. Beograd: Rad, 1968, 86–184]
- Grayson, Pauline. *Kreutzer sonata bearing fruit*. New York: J.S. Ogilvie, 1890. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=osu.32435018316844&seq=3> 5.1.2025.
- Svobodová, Růžena. *Zamotaná vlákna*. Praha: Knihtiskárna F. Šimáček, 1899.
- Tolstoj, Lav Nikolajevič. *Krojceroва sonata*. Beograd: Izdavačko preduzeće Rad, 1964.
- Víková-Kunětická, Božena. *Pán*. Praha: Knihtiskárna F. Šimáček, 1905
- Víková-Kunětická, Božena. *Po svatbě*. Praha: Knihtiskárna F. Šimáček, 1892

Ivana Kočevski

THE INFLUENCE OF *KREUTZER'S SONATA* ON THE LITERARY WORK OF SLAVIC WOMEN WRITERS –

On the example of selected works by Milica Janković,
Růžena Svobodová, Božena Víková-Kunětická

Summary

A look back at the history of Serbian and Czech literature in the 19th century shows the considerable influence of Russian writers on the work of Serbian and Czech authors. One example of this is Tolstoy's novella *The Kreutzer Sonata*, whose text directly or indirectly influenced the work of Milica Janković, Růžena Svobodová and Božena Víková-Kunětická. All three writers discussed here chose the topics they wrote about precisely from the point of view of their personally acquired experiences and subjective interests, especially in relation to the position of women in their contemporary society. This position is defined in relation to the analysis of marriage as an institution, taking Tolstoy's novel as a paradigm that points to the problems of married life (especially in the second half of the 19th century), and in the context of which the works of Janković, Svobodová and Víková-Kunětická were written.

In *The Kreutzer Sonata*, Tolstoy names the fundamental human evils and weaknesses that he denounces through the character of Pozdnyshev. These are debauchery, marital infidelity, inadequate efforts to maintain the purity of the human race, poor child-rearing and fashion. The direct reception and undoubted influence of Tolstoy is also evident in the work of the American writer Pauline Grayson, who just as vividly and resonantly titles her work *Kreutzer Sonata*

Bearing Fruit (1890), in which she manages to translate her openly subjective impression after reading Tolstoy's work into an equally chilling story about an authoritarian older husband and a younger wife who will end her life unhappily, tormented by her husband's morbid jealousy.

Tolstoy's work was thus fertile ground for literary pastiche by various writers, regardless of whether they mentioned Tolstoy directly in their works or whether the themes from the *Sonata* can be recognised indirectly as a dialogue with the Russian writer or as his criticism. The authors not only have an answer to the questions raised by the *Kreutzer Sonata*, but rather address possible variations of the problem raised – infidelity in marriage from the position of the husband or wife and the neglect of marriage as an institution in general and all the consequences that can result from it. Tolstoy's legacy in the face of all this is recognised in the enlightened tone, the moral depth and pessimism about the human condition and the awareness of the destructive power of human action, at least at the microlevel of the family, all of which combined to influence the shaping of literary trends in European and world literature at the turn of the century.

Keywords: *Kreutzer Sonata*, Milica Janković, Růžená Svobodová, Božena Víková-Kunětická, marriage, freedom, love.